

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტი

ხელნაწერის უფლებით

ირინე წულაძე

რემ კულჰაასი, როტერდამის არქიტექტურული სკოლა,
მისი ლიდერები და ექსპონენტები

დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად

წარდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი 2013 წელი

სამუშაო შესრულებულია საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის, ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის არქიტექტურის საფუძვლების და თეორიის დეპარტამენტის არქიტექტურის ისტორიისა და თეორიის მიმართულებაზე

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: არქიტექტურის მეცნიერებათა დოქტორი,
სრული პროფესორი, ნიკოლოზ შავიშვილი

რეცენზენტები: ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი, დავით ანდრიაძე
არქიტექტურის აკადემიური დოქტორი,
ასოც. პროფესორი, მათა დავითაია

დაცვა შედგება 2013 წლის “17“ ივლისს, 12.00 საათზე
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის,
ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის სადისერტაციო საბჭოს
კოლეგიის სხდომაზე
კორპუსი I, აუდიტორია 403.
მისამართი: 0175, თბილისი, კოსტავას 77

დისერტაციის გაცნობა შეიძლება სტუ-ს ბიბლიოთეკაში,
ხოლო ავტორეფერატისა - სტუ-ს ვებ-გვერდზე

სადისერტაციო საბჭოს მდივანი: არქიტექტურის აკადემიური დოქტორი,
ასოცირებული პროფესორი, მარია ფოჩხუა

შესავალი: წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის თემაა თანამედროვე საერთაშორისო კულტურის ყველაზე მეტად გამოკვეთილ მიმართულებაში - ნეომოდერნიზმში, ნიდერლანდების არქიტექტურის როლის, ამ უკანასკნელში კი რემ კულჰაასის და მის მიერ დაფუძნებული "როტერდამის არქიტექტურული სკოლის" ადგილის განსაზღვრა.

სადისერტაციო ნაშრომის თემის დამუშავების მიზანია გაირკვეს, თუ როგორ მოხდა რემ კულჰაასის კულტურული ფენომენის ჩამოყალიბება, რა თავისებურებები აქვს მის თეორიულ ნაშრომებსა და არქიტექტურას, რა ახასიათებს ნეომოდერნიზმს დღეს, როგორ მოხდა კულჰაასის თანამოაზრეთა ირგვლივ როტერდამის არქიტექტურული სკოლის ჩამოყალიბება, და როგორ წარმოჩინდა დღევანდელი ქართული არქიტექტურა საერთაშორისო არქიტექტურის ამ უძლიერესი ტენდენციის ფონზე. მივიჩნევთ, რომ ამ მიზნის მიღწევა შეუწყობს ხელს საერთაშორისო არქიტექტურულ პროცესებში საქართველოს ჩართვის უკვე დაწყებულ პროცესს და ამავდროულად, დაეხმარება ქართულ არქიტექტურას შეინარჩუნოს საკუთარი თვითმყოფადი სახე ამ პროცესებში.

თემის აქტუალობა ცხადი ხდება მისი შინაარსის გაშლისთანავე. თანამედროვე კულტურა ძირითადად ნეომოდერნიზმში ნახულობს საკუთარ გამოხატულებას. არქიტექტურაშიც, ნეომოდერნიზმს დღეს მთავარი ადგილი უჭირავს. იგივეს ვერ ვიტყვით საქართველოზე, მაგრამ თანამედროვეობის ამ უმნიშვნელოვანესი კულტურული მოვლენის გაცნობიერების პროცესი ჩვენში უკვე დაწყებულია. იმისათვის, რომ საქართველომ კრიტიკულად შეაფასოს მსოფლიოს და, პირველ რიგში, დასავლეთ ევროპის თანამედროვე არქიტექტურის თეორია და პრაქტიკა, აუცილებელია დაიწყოს ღრმა და საფუძვლიანი შესწავლა იმ წყაროსი, სადაც არსებითად ჩამოყალიბდა ნეომოდერნიზმი, როგორც ხუროთმოძღვრების ყველაზე მეტად მიღებული და გავრცელებული ენა: ნიდერლანდები, მასში ქვეყნის არქიტექტურის ჭეშმარიტი დედაქალაქი - როტერდამი, ამ უკანასკნელში კი - რემ კულჰაასი, მისი საპროექტო და ანალიტიკური სახელოსნოები OMA და

AMO, მოწაფეები, თანამშრომლები და ყველა ის ადამიანი, ვისაც ჩვენ ამ დისერტაციაში როტერდამის არქიტექტურული სკოლა ვუწოდებთ.

ნაშრომის სამეცნიერო მნიშვნელობა იმაშია, რომ იგი წარმოადგენს პირველ მცდელობას შეკრებილი, გამოკვლეული, განზოგადოებული და ქართულ ენაზე წარმოდგენილი იქნას გარკვეული სამეცნიერო და პრაქტიკული მასალა ახალი მოდერნიზმის, ნიდერლანდების არქიტექტურის, როტერდამის არქიტექტურული სკოლის, რემ კულჰაასის, მისი მოწაფეების შესახებ, განისაზღვროს საქართველოს არქიტექტურაზე მათი მიმდინარე ზეგავლენა, რაც ჩვენი ღრმა რწმენით, შეიტანს გარკვეულ წვლილს თანამედროვე ეროვნული არქიტექტურული თეორიისა და პრაქტიკის დონის ამაღლების კეთილშობილურ საქმეში, მისი ადგილის წარმოჩენასა და გაძლიერებაში საერთაშორისო არქიტექტურულ ასპარეზზე.

გამოკვლევის ობიექტი და მეთოდები წინამდებარე დისერტაციის მომზადებისას შემოფარგლული იყო შემდეგი საზღვრებით: რემ კულჰაასის ბიოგრაფია და ინფორმაცია შემოქმედების შესახებ; საპროექტო და კვლევითი ორგანიზაციები OMA და AMO; მისი ყოფილი შეგირდები და მოწაფეები, რომლებიც ამჟამად შეადგენენ როტერდამის არქიტექტურული სკოლის ბირთვს. დაყენებული ამოცანების შესაბამისად მიმდინარეობდა თანამედროვე ჰოლანდიური და, შედარებითი ანალიზისთვის, სხვა საერთაშორისო არქიტექტურული პრაქტიკის საპროექტო და ფაქტიური მასალის განხილვა, ლიტერატურის კვლევა და განზოგადება. მონაცემების და მასალების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე მოხდა თანამედროვე საერთაშორისო არქიტექტურული თეორიისა და პრაქტიკის შედარების კრიტერიუმების შემუშავება.

კვლევის შედეგების მეცნიერული სიახლე იმაში მდგომარეობს, რომ საქართველოში არათუ როტერდამის არქიტექტურული სკოლა და რემ კულჰაასი ცალკე არავის შეუსწავლია, არამედ ჩვენს მშობლიურ ენაზე, სამწუხაროდ, არ არის საკმარისი ლიტერატურა თვით ნეომოდერნიზმზე, და პირველ რიგში საკმაოდ მცირეა ქართულენოვანი ლიტერატურა ნეომოდერნიზმზე არქიტექტურაში. გამონაკლისია მხოლოდ ნ. შავიშვილის და მ. გუჯაბიძის 2006 წელს გამოცემული სახელმძღვანელო ”მსოფლიოს უახლესი არქიტექტურა“, რომელშიც თანამედროვე

ჰოლანდიურ არქიტექტურას, რემ კულჰაასსა და პანევროპულ არქიტექტურულ პროცესებს გარკვეული თავები ეძღვნება, და აგრეთვე ის აკადემიური მასალა, რომელიც შედგენილია სრ. პროფ. ნიკოლოზ შავიშვილის მიერ, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის, ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის მაგისტრატურის საგანმანათლებლო პროგრამა "არქიტექტურათმცოდნეობის" ხელმძღვანელობის პერიოდში 2000-იანი წლების დასაწყისიდან. ეს უკანასკნელი წარმოადგენს სალექციო კურსების კონსპექტების სერიას. სწორედ ამ სალექციო კურსების გაცნობის შემდეგ ჩამოყალიბდა აზრი, რომ რემ კულჰაასი და როტერდამის არქიტექტურული სკოლა იმსახურებენ ცალკე სამეცნიერო გამოკვლევას და ამ კვლევის შედეგების ქართულ ენაზე წარდგენას სადისერტაციო ნაშრომის სახით. აქედან გამომდინარე, ასევე ბუნებრივი იყო დისერტაციის ხელმძღვანელის შერჩევა.

ქართული არქიტექტურათმცოდნეობისთვის, ისევე როგორც თანამედროვე ქართული არქიტექტურული პრაქტიკისთვის, რემ კულჰაასის და როტერდამის არქიტექტურული სკოლის ღრმა გაცნობა იძლევა ფუნდამენტურად მნიშვნელოვან შესაძლებლობას მონაწილეობა მიიღოს თანამედროვე არქიტექტურულ დისკურსში და ობიექტურად შეაფასოს მისი როლი თანამედროვე მსოფლიო არქიტექტურული კულტურის დანერგვის, განვითარების და გავრცელების საქმეში.

წინამდებარე დისერტაცია იძლევა საშუალებას მკითხველი გაეცნოს დასავლეთ ევროპის წამყვანი არქიტექტურული ქვეყნის - ნოდერლანდების როლს და გაარკვიოს როტერდამის სკოლის ადგილი მიმდინარე საერთაშორისო არქიტექტურულ პროცესებში, დაადგინოს რემ კულჰაასის ფიგურის მნიშვნელობა როტერდამის არქიტექტურული სკოლის ჩამოყალიბებაში და ამ პროცესებზე ზეგავლენის მოხდენის თვალსაზრისით.

შედეგების მეცნიერულ-პრაქტიკული ფასეულობა და გამოყენების სფერო. დისერტაციის მეცნიერულ-პრაქტიკული ფასეულობა მდგომარეობს იმაში, რომ თეორიული კვლევების სისტემატიზაციის საფუძველზე შესაძლებელია განისაზღვროს გარკვეული რეკომენდაციები ქართული არქიტექტურული

თეორიისა და პრაქტიკის შემდგომი განვითარებისათვის, პირველ რიგში კი, რემ კულჰაასის, როტერდამის არქიტექტურული სკოლის და, საზოგადოდ, ნეომოდერნიზმის გამოცდილების სრული გაცნობიერების, კრიტიკული გადაფასების და სადაც ეს უპრიანი და შესაძლებელია, ფრთხილი გაზიარების მიმართულებით, ჩვენი თავისებურებების შენარჩუნებასთან ერთად.

ცნობები დისერტაციის მოცულობისა და სტრუქტურის შესახებ.

დისერტაციის სტრუქტურა აგებულია გამოკვლევის მეთოდის შესაბამისად და შედგება ტექსტური და გრაფიკული ნაწილისგან. დისერტაცია წარმოდგენილია 162 ნაბეჭდ გვერდად და შედგება შემდეგი ძირითადი თავებისაგან: **შესავალი** (ნაშრომის აქტუალობა, თემის სიახლე, ნაშრომის სამეცნიერო მნიშვნელობა, გამოკვლევის მეთოდიკა, მეცნიერულ-პრაქტიკული ფასეულობა), **თავი I-** ლიტერატურის მიმოხილვა, **თავი II-** კვლევის შედეგები და მათი განსჯა, დასკვნები და რეკომენდაციები. ნაშრომში მოცემულია 72 ილუსტრაცია და ბიბლიოგრაფია. დისერტაციას ასევე ახლავს დანართი.

ნაშრომის ძირითადი შედეგები თავების მიხედვით

დისერტაციის თავში **“ლიტერატურის მიმოხილვა“** განხილულია ნეომოდერნიზმი არქიტექტურაში, როტერდამის არქიტექტურული სკოლა და რემ კულჰაასი, ლიტერატურული წყაროების მიხედვით. ასევე თავად რემ კულჰაასის პუბლიკაციები და მონოგრაფიები, რომელთაგან აღსანიშნავია ისეთი მნიშვნელობის ნაშრომები, როგორცაა **“შემლილი ნიუ იორკი: მანჰეტენის რეტროაქტიური მანიფესტი“** და **“S,M,L,XL“**.

დისერტაციის მეორე თავი სახელწოდებით **“მოდერნიზმი, ნეომოდერნიზმი, რემ კულჰაასი და როტერდამის არქიტექტურული სკოლა“** შედგება ოთხი ქვეთავისაგან. პირველი ქვეთავი სახელწოდებით **“ნიდერლანდების კულტურა და ნეომოდერნიზმის წარმოშობის წინაპირობები“**, ისტორიულ ასპექტში განიხილავს არქიტექტურაში ნეომოდერნიზმის წარმოშობის თავისებურებებს, დაწყებულს

ჰოლანდიური მოდერნიზმის ფესვების და მისი საწყისი ეტაპების მიმოხილვით. ქვეთავის ძირითადი ნაწილი კი ქალაქ როტერდამის ომისშემდგომ განვითარებას ეთმობა.

1944 წ. 14 ივნისს, ნიდერლანდების უმსხვილესი საპორტო ქალაქი, როტერდამი ძლიერ დაზარალდა - იგი დაიბომბა და ქალაქის ისტორიულ ცენტრში გაჩნდა სიცარიელები, რომლთა შევსებაც ქალაქის მუნიციპალიტეტმა ახალი გენგეგმის საფუძველზე გადაწყვიტა. სამუშაოები დაევალა ურბანისტ **კორნელიუს ვან ტრაას**. 1946 წელს მან შეათანხმა როტერდამის ე.წ. „**საბაზო გეგმა**“, რომელიც ქალაქის სხვა ნაწილების განვითარებასთან ერთად, ისტორიული ცენტრის რეკონსტრუქციასაც ისახავდა მიზნად.

სწორედ აქ, ახალ ცენტრში, 1949-სა და 1954 წლებს შორის, ვან ტრაას „საბაზო გეგმის“ ფარგლებში გამოყოფილ ტერიტორიაზე, **იოჰანეს ვან დენ ბრუკის** და **იაკობ ზაკემას** გეგმით, ორი ურთიერთგადამკვეთი საფეხმავლო არტერიის გასწვრივ, საცხოვრებელი სახლებისა და მაღაზიების ინტეგრირებული კომპლექსი სახელად „**ლიინზაანი**“ შეიქმნა - პირველი დაგეგმილი საფეხმავლო ქუჩა ევროპაში.

ვან დენ ბრუკ/ზაკემას „ლიინზაანი“ **Team X**-ის შთაგონებად იქცა. 1954 წელს მან თანამედროვე ქალაქის ფრაგმენტირებული ნაწილები ერთმანეთს კვლავ დაუკავშირა, მაგრამ ვან ტრაას სქემაში „ლიინზაანი“ გამონაკლისად დარჩა. 1960-იანი წლებისთვის, ვან ტრაას როტერდამი სხვა ქვეყნებისათვის მოდერნისტული ურბანიზმის მაგალითად იქცა, გეგმები გაკეთდა მისი ინტენსიფიკაციისათვის, „კომპაქტური ქალაქი“-ის შესაქმნელად. თუმცა ადგილობრივმა არქიტექტორებმა ეს მიდგომა სტერილურობასთან გააიგივეს და ორთოგონალურ გეგმარებასთან დაიწყეს ბრძოლა. მათ ვან ტრაას ახალი ცენტრი შეიძულეს, მიკრორაიონების სიცარიელების შევსებაზე დაიწყეს ფიქრი, მოდერნიზმი კი ავადმყოფობად ჩათვალეს. ამიტომაც იყო, რომ პოსტინდუსტრიალურ პერიოდში სწორედ როტერდამი მოგვევლინა ურბანიზმში ცვლილებების ტესტირების პოლიგონად. როტერდამი, ევროპის ეს უმსხვილესი პორტი, აღმოჩნდა იდეოლოგიური

ზეწოლის ქვეშ, არქიტექტურას და ურბანიზმს სწორედ აქ უნდა შეეცვალა განვითარების ვექტორები.

სწორედ ამ პერიოდში როტერდამში ბრუნდება რემ კულჰაასი, რომელმაც არქიტექტურული განათლება არა სამშობლოში, არამედ ლონდონის *არქიტექტურულ ასოციაციაში* მიიღო, და სწავლის დროს მხოლოდ დისტანციიდან შეეძლო ჰოლანდიის არქიტექტურის და ურბანიზმის მდგომარეობის შეფასება.

მეორე ქვეთავი სახელწოდებით **“რემ კულჰაასის საზოგადოებრივ-კულტურული და არქიტექტურული ფენომენი“**, განიხილავს რემ კულჰაასის ბიოგრაფიას, მისი მამის, ცნობილი ნიდერლანდელი მწერლის, ჟურნალისტის და კინოსცენარისტის ანტონ კულჰაასის და რემის ბაბუის, არქიტექტორ დირკ როოსენბურგის ზეგავლენებს, რამაც მისი არქიტექტურით დაინტერესება განაპირობა. სანამ არქიტექტურის შესწავლას დაიწყებდა, რემ კულჰაასმა ჟურნალისტად იმუშავა ლიბერალურ ჟურნალ Haagse Post-ში, და 1960-იან წლებში, მასალის შეგროვების, წერის, საკუთარი პოზიციის გამოთქმის და დაცვის პოლემიკურ ხელოვნებას დაეუფლა. 1968 წელს, საკმაოდ გვიან 24 წლის ასაკში იგი *ლონდონის არქიტექტურულ ასოციაციაში* ეწყო. მომდევნო ზაფხულს კი გერიტ ოორტჰიუსთან ერთად მოსკოვს ეწვევა და რუსი კონსტრუქტივისტის ივანე ლეონიდოვის არქივს სამშობლოში ჩამოიტანს. 1969 წლის ბოლოს დელფტის ტექნიკური უნივერსიტეტის არქიტექტურის ინსტიტუტი აწყო მს. ლეონიდოვის პროექტების გამოფენას, სადაც კულჰაასი პირველად შეხვდება **კენეტ ფრემპტონს** და დაინტერესდება ამერიკაში სწავლის გაგრძელებით.

1972 წელს იგი ერთწლიანი სასტიპენდიო პროგრამით *კორნელის უნივერსიტეტში* ხვდება და ორი სრულიად განსხვავებული ზეგავლენის ქვეშ ექცევა: თუ კი ერთი მასწავლებელი **კოლინ რაუ** იყო, მეორე წარმოშობით გერმანელი **ო.მ.უნგერსი**. კროს-კულტურულ გადაკვეთებს, არქიტექტურული ასოციაციის რადიკალიზმს, რაუს კონსტრუქტივისტებს, დელფტის სკოლის რეფლექტურ ფილოსოფიას, კორნელის უნივერსიტეტში მიღებულ საპირისპირო

გამოცდილებას ემატება ის, რომ კულჰაასი მოხვდა **პიტერ აიზენმანის არქიტექტურისა და ურბანული კვლევების ინსტიტუტში** და შეიყვარა ნიუ იორკი. საფიქრებელია, რომ ამ ზეგავლენების დამაბნეველ მწკვრივებში კულჰაასი, აიზენმანთან ერთად, პოსტსტრუქტურალისტური ფილოსოფიის არქიტექტურაზე მიყენების შესაძლებლობებს, დერიდას ნაწერებს, გადაკვეთების/გადადებების და კროს-კულტურული წყაროების საკითხებს სწორედ იმ დროს ეცნობოდა.

აღნიშულ ქვეთავში ასევე საუბარია რემ კულჰაასის არქიტექტურაზე 1970-80-იან წლებში, აღწერილია მისი ადრეული და საკმაოდ მნიშვნელოვანი პროექტები. რემ კულჰაასის პირველი პროექტი ჯერ კიდევ 1971 წელს შესრულდა და უჩვეულო თემას-ბერლინის კედლის, როგორც არქიტექტურის პარანოიდალურ ინტერპრეტაციას დაეთმო. 165 კილომეტრის სიგრძის, ორნაწილიანი ხაზოვანი ნაგებობა აღწერილ, ანალიზირებულ და პრეპარირებულ იქნა სკეტჩების, დიაგრამების და ფოტოკოლაჟების სერიაში, და წაკითხულ იქნა როგორც “ტექსტი“. პოსტმოდერნისტული ისტორიციზმის გააქტიურების ხანაში დამწყებმა არქიტექტორმა დაგვანახა, თუ როგორ შეუძლია ბერლინის კედლის მაგალითს კვლავ დაგვიმტკიცოს, რომ “ნაკლები არის მეტი“ და რომ *მასას და მნიშვნელობას* შორის კავშირი გაწყდა. უფრო მეტიც, წმინდათ არქიტექტურული თვალსაზრისით კედელი არა ობიექტი, არამედ წაშლილი ადგილია, ახლახან შექმნილი სიცარიელე. ამ ნამუშევრის მნიშვნელობა იმაშია, რომ მან არქიტექტურაში შემოიყვანა შინაარსის გადმოცემის მანამდე არნახული მეთოდი, რომელსაც ფორმასთან კავშირი აღარ აქვს: არქიტექტორმა (კულჰაასმა) უარი თქვა არქიტექტურის ჩვეულ გამოხატულებებზე და ბერლინის კედლის პროექტი აქცია “არა-არქიტექტურის“ პირველ მაგალითად.

1970-იანებში, დელფტის უნივერსიტეტის ისტორიოგრაფთა და არქიტექტორთა ჯგუფის კვლევები და რემ კულჰაასის ჰოლანდიური პროექტები ადგილობრივ და მით უმეტეს, ევროპულ სცენაზე პირდაპირ გავლენას ჯერ ვერ ახდენენ. 1975 წელს კულჰაასმა დააარსა OMA (მეტროპოლიტანური არქიტექტურის ოფისი) და დისტანციიდან დაიწყო ჰოლანდიური ქალაქების რეკონსტრუქციის საკითხებთან

გაცნობა, რაც მისი იმდროინდელი პროექტების უკომპრომისო ხასიათშიც გამოავლინა და მიღებული ურბანული პარადიგმებიც ექვ ქვეშ დააყენა. ჰააგის შუასაკუნოვან ცენტრში *პარლამენტის ახალი შენობის* კულჰაასის 1978 წლის პროექტი პირველი პრემიით დაჯილდოვდა. ამ პროექტის თანაავტორი **ზაჰა ჰადიდა**, რომელიც მაშინ OMA-ში მუშაობდა. გამარჯვების მისაღწევად კულჰაასმა სამი სტრატეგია - *კონტექსტუალიზმი*, *რაციონალიზმი* და *ჰოლანდიური სტრუქტურალიზმი* - გაანალიზა და სამივე უარყო. ეს პროექტი არ განხორციელებულა, მაგრამ მან ფუნდამენტური როლი ითამაშა სტრუქტურალიზმის ფილოსოფიის არქიტექტურისადმი მიყენების, კრიტიკული ანალიზის და აზროვნების ახალი წესით მისი ჩანაცვლების საქმეში. არსებითად, ეს პირველი პოსტსტრუქტურალისტური არქიტექტურული ცდა იყო.

OMA-ს შემდეგი კვლევა-პროექტი *არნემში "კოეპელის ციხის"* განახლებას ეხებოდა, რომელიც ხელისუფლებამ მას, პარლამენტის პროექტის საკომპენსაციოდ დაუკვეთა. *"კოეპელის ციხის"* გუმბათი პანოპტიკონის პრინციპზე აიგო და ასი წელი იმუშავა. 1950-იანებში ციხეების მოდელი შეიცვალა და კოეპელი თითქოს განწირული იყო დასანგრევად, მაგრამ იგი OMA-ს კვლევამ გადაარჩინა. აღმოჩნდა, რომ არქიტექტურულად და შინაარსობრივად პანოპტიკონი შესაძლებელია მიუყენო დემოკრატიული საზოგადოების პრინციპებს;

ახალი მოდერნიზმის არქიტექტურული პრინციპების ფორმულირება თეორიული დოქტრინით უნდა დასრულებულიყო. 1986 წლის *"ბილმეერის"* პროექტმა, რომელიც არქიტექტორ-ისტორიკოს გერიტ ოორტჰიუსთან ერთად რემ კულჰაასმა დელფტის უნივერსიტეტში შეასრულა, ნეომოდერნიზმის იდეოლოგიას ჩაუყარა საფუძველი.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე თუ განვიხილავთ რემ კულჰაასის ნეომოდერნიზმის პოზიციის ჩამოყალიბების საფეხურებს, ჩვენ მათში სამ საწყის ზეგავლენას გამოვარჩევთ:

- მანჰეტენი;
- ადრეული მოდერნიზმი;
- 1970-იანი წლების ურბანიზმი და არქიტექტურა;

ამ სამი ზეგავლენიდან იხატება რემ კულჰაასის იკონიკური ფიგურა საკუთარი პრიორიტეტებით და პოზიციით (ან უფრო ზუსტად, პოზიციის *უქონლობით*, რაც პოსტსტრუქტურალიზმისთვისაა დამახასიათებელი).

პირველი ზეგავლენა, მანჰეტენი, გადმოცემულია რემ კულჰაასის 1978 წ. წიგნში *“შემოღობილი ნიუ იორკი: მანჰეტენის რეტროაქტიური მანიფესტი”*. მეორე ზეგავლენა, ადრეული მოდერნიზმი, მისი არქიტექტურის დაინტერესებასთან, სწავლასა და პრაქტიკის პირველ წლებთანაა დაკავშირებული. მესამე ზეგავლენა, რომელიც არქიტექტორმა განიცადა, 1970-იანი წლების ურბანიზმი და არქიტექტურაა.

რემ კულჰაასის ევროპაში დაბრუნება განსაზღვრა 1979-82 წ.წ. ბუმპიეს *“კომპი-ფილის”* პროექტზე მუშაობის დაწყებამ. ბუმპიესს OMA 1898 წ. ე.წ. *“თეთრი სახლის”* რეკონსტრუქციით იწყებს. სახლის მიღმა 1960-იანების კონფლიქტური გეომეტრიების შეჯახება და **პიეტ ბლომის** მეტაფორული თემებია, მის წინ - მდინარე *მაასი*, XIX საუკუნიდან შემორჩენილი *“ნორდერელიანდის”* კუნძულის შენობები, ბოლოს კი *“ლიფტი”* (De Hef). აი ამ გარემოში რემ კულჰაასი ჯერ ცათამბჯენის ოთხ კოლოფს, შემდეგ ხუთს, ბოლოში კი გადაბრუნებულ პირამიდას სვამს, ყველაფერს კი ექვსი ცათამბჯენის მაკეტით ასრულებს. ქალაქმა პროექტი მყისვე უარყო; ახალი მოდერნიზმის დრო ჯერ არ დამდგარა; რაც შეეხება *“კომპი-ფილას”* პროექტს, იგი OMA-ს *„პირველი რეტროაქტიული კონცეფცია იყო“*.

რემ კულჰაასის/OMA-ს შემდგომი პერიოდის შემოქმედებამ (IBA-ს პროგრამის საცხოვრებელი სახლები ბერლინში, ნიდერლანდების ცეკვის თეატრი ჰააგაში, *“კუნსტჰალი”* როტერდამში, *“ედუკატორიუმი”* უტრეხტში, *კერძო ვილები*, მცირე საზოგადოებრივი ფუნქციის ობიექტები და სხვა) საზოგადოების საგრძნობლად მეტი ყურადღება დაიმსახურა. ადრეული

მოდერნიზმის ვოკაბულარი გამოკვეთილად ასიმეტრიულ, ორთოგანულური ბადის ღერძებიდან გადაადგილებულ კომპოზიციასთან შეუღლდა. ამის შედეგად მივიღეთ ადრეული მოდერნიზმის ენის განვითარების სტრატეგია, რომელიც ნიდერლანდური და ზოგადად, ევროპული პოსტსტრუქტურალიზმის სამეტყველო ინსტრუმენტად და OMA-ს მიერ ინიცირებული როტერდამული ნეომოდერნიზმის გამოხატვის ძირითად ფორმად იქცა.

1980-2000-იანი წლების დასაწყისამდე რემ კულჰაასმა დააპროექტა და განახორციელა ისეთი მნიშვნელობის ობიექტები, როგორებიცაა *ნიდერლანდების საელჩო ბერლინში*, *”აი აი ტის მაკორმიკის ცენტრი” ჩიკაგოში*, *სიეტლის ცენტრალური ბიბლიოთეკის შენობა*, *“კაზა და მუჯიკა“ პორტუში* და სხვა. ამიტომ გასაკვირი არც არის, რომ სწორედ ამ პერიოდში, 2000 წელს დაჯილდოვდა იგი პრიცკერის პრემიით.

კულჰაასის 1990-2000 წლების ნამუშევრები, ერთმანეთისგან რამდენადაც არ უნდა განსხვავდებოდნენ, ახდენენ საწარმოო საშუალებებზე (ტექტონიკა, სტრუქტურა, მასალა, ფერი, ფუნქცია) ოსტატობის გამარჯვების ნათელ დემონსტრაციას, ამჟღავნებენ უნარს დაჰყონ შენობის კონსტრუქცია შემადგენელ ნაწილებად და შედეგად მიღებული არტიკულაცია გამოიყენონ ჭკვიანურ ხერხად, რომელიც გამოხატავს ამა თუ იმ კონკრეტული სამუშაოს ყველასათვის მისაღებ ხასიათს. ამგვარ ამოცანებს რემ კულჰაასი და OMA საკმაოდ წარმატებით უმკლავდება, რაზეც მისი “სიდიდის“ კონცეფციით გაჯერებული შენობები თუ შედარებით მცირე ზომის ობიექტები ნათლად მოწმობს.

ერთი განსაკუთრებული მიმართულება რემ კულჰაასის შემოქმედებაში კერძო ვილა - საცხოვრებელი სახლებია, რომელთა რიცხვი მისი პრაქტიკული მოღვაწეობის საწყის ეტაპზე განსაკუთრებით დიდი იყო. ათწლიან პერიოდში 1988-დან 1998-მდე მან დაასრულა ხუთი პროექტი, რომლებმაც განსხვავებული რაკურსიდან დაგვანახეს კულჰაასის *ასიმეტრიული* მიდგომა. სწორედ არც თუ ისე დიდი ზომის ნაგებობებში ჩაეყარა საფუძველი დამკვეთთან ერთად პროგრამის დახვეწის იმ ხელოვნებას, რომელიც რემ კულჰაასს მისი

კოლეგებისაგან, ასე გამოარჩევს. თითოეული საცხოვრისი მკაფიოდ გამოკვეთილი ინდივიდუალური სახით, სპეციფიკური შინაარსობრივი დატვირთვით და სრულიად უნიკალური სივრცობრივ-გეგმარებითი გადაწყვეტით გამოირჩევა. რემ კულჰაასმა პოსტმოდერნისტულ ეპოქაში კვლავ კვალი, გადაკვეთა და ფენოვანი გადადება დაგვანახა, გარკვეულობის ნაცვლად ისევ გაურკვეულობაა, აშკარა ფარულმა შეცვალა, ნათქვამი კი ბოლომდე გამოუთქმელმა ჩაანაცვლა.

შემდეგი ქვეთავი სახელწოდებით **“რემ კულჰაასი და როტერდამის არქიტექტურული სკოლის ჩამოყალიბება“** თავდაპირველად ეხება AMO-ს და რემ კულჰაასის მასკულტურაში ჩართვის თემას.

OMA დიზაინის, სივრცული მოდელირების (ფიზიკური და ვირტუალური) და ზოგადად, სივრცის ორგანიზაციის ფიზიკური ასპექტებითაა დაკავებული. რემ კულჰაასის მეორე, არა ნაკლებ მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი - AMO, 1999 წელს საგანგებოდ შეიქმნა, მას შემდეგ, რაც უმსხვილესი მედია-კონგლომერატის **“იუნივერსალის“** კორპორატიულ პროექტზე რამოდენიმე წლის შრომას მისი გაურკვეველი დროით გადადება მოჰყვა.

OMA-ს ახალი ნაწილის მიზანი იყო შეესწავლა იდენტობის, კულტურის და ორგანიზაციის საკითხები, რომელთა გადაწყვეტა დიდი პროექტების დამუშავებისათვის გამოდგებოდა. AMO იდეათა გენერატორია, რომელიც ოპერირებს არქიტექტურისა და ურბანიზმის ფარგლებს გარეთ და იკვლევს მათზე სოციოლოგიის, ტექნოლოგიის, მედიისა და პოლიტიკის ზეგავლენებს. ამის შედეგად XXI საუკუნის პირველ ათწლეულში რემ კულჰაასის საპარტნიორომ გადააბიჯა არქიტექტურის კონვენციონალური გაგების საზღვრებს და კულტურისა და ტექნოლოგიის სამყაროს დაუკავშირდა: ამის ყველაზე მკაფიო მაგალითი დისერტაციაში განხილული ისეთი მულტიდისიპლინარული პროექტებია, როგორებიცაა **“პრადა“**, სადაც კვლევამ მოდის სამყაროს იდენტობის, გამოყენებითი ტექნოლოგიების და წარმოების ახალი საშუალებების სფერო მოიცვა; ევროკავშირის ვიზუალური კომუნიკაციების სისტემის შესწავლა, რამაც ფერადი შტრიხ-კოდის ფორმის **ევროპული გაერთიანების დროშა** წარმოშვა,

გამომცემელი “Condé Nast“-ის კუთვნილი ჟურნალ “ვაირდის“ (Wired) სტრუქტურულ-ტერიტორიალური განვითარების კონცეფცია, “ევროპული იკონოგრაფია“, რომელიც ბრიუსელის როგორც საერთო ევროპული დედაქალაქის განვითარების სტრატეგიას სახავდა, ინსტიტუტი “სტრელკა“ ან სულ ახლახან დასრულებული პროექტი *ევროპის საგზაო რუკა 2050*, რომლისთვისაც შესწავლილ იქნა ნახშირბადის გამონაბოლქვების შემცირების ოპტიმიზაციის გზები დასავლეთ ევროპის საერთო ურბანულ სივრცეში და სხვა.

ამავე ქვეთავში ძირითადი ნაწილი როტერდამის არქიტექტურულ სკოლას, მის ჩამოყალიბებასა და თავისებურებებს ეხება.

1990-იანი წლებიდან რემ კულჰაასს საკულტო სტატუსი უკვე მოპოვებული აქვს და OMA-ში მუშაობას იწყებს ძალიან ბევრი დღეისათვის უკვე მოწინავე როტერდამელი არქიტექტორი. ვინც არ მუშაობდა, თანამშრომლობდა მასთან ან მის დიდ გავლენას განიცდიდა წლების განმავლობაში. ესენი იყვნენ კევს კრისტიანზე, ჰაულ დობელაარი, დე კოველი/დე ვროომი (DKV), ვილემ იან ნუიტლინგსი (შემდგომში *მაიკლ რიდაიკთან* ერთად Neutelings Riedijk), West 8 (ედზო ბინდელსი) ასევე Droog Design-ის წევრები და, რა თქმა უნდა, ვინი მასი და ჯეიკობ ვან რიისი - ჯგუფიდან სახელად MVRDV. ჩამონათვალი შთამბეჭდავია, იგი უახლესი დინებების ავტორთა კატალოგს უფრო ჰგავს. ამ არქიტექტორთა ნამუშევრებში ბევრი საერთო ნიშანი შეიმჩნევა. რემ კულჰაასის შეგირდებს, მოწაფეებს, თანამოაზრეებს და სხვა მასთან სიახლოვეში აღზრდილ კოლეგებს ახასიათებთ ის თვისებები, რომელთა გამოვლენით ჩვენ ერთიან როტერდამის არქიტექტურულ სკოლას ვდებულობთ.

უკანასკნელი ათწლეულის მანძილზე ის მოწინავე როტერდამელი არქიტექტორები და მათი ნამუშევრები, რომლებიც თამამად შეგვიძლია გავაერთიანოთ ჩვენს მიერ მონათლულ როტერდამის არქიტექტურულ სკოლაში, შეიძლება განვიხილოთ გარკვეული ერთიანობის ინდივიდუალურ ელემენტებად. მათ კონკრეტულ მიდგომებში, რა თქმა უნდა, განსხვავება ბევრია, თითოეულს დამახასიათებელი ხელწერა აქვს, მაგრამ ისინი მაინც ექცევიან ერთ ლოგიკურ

სტრუქტურაში, რომლის შიგნითაც ნატიფი კომპოზიცია ხშირად უპირისპირდება უწესრიგობის პრინციპებს.

იმისათვის, რომ შევქმნათ წარმოდგენა როტერდამის არქიტექტურულ სკოლაზე და ჩამოვაცალიბოთ მის წევრთა საერთო ნიშან-თვისებები შევეცადეთ მოგვეხდინა იმ არქიტექტორების თუ არქიტექტურული ჯგუფების მოკლე მიმოხილვა, რომელთა მიკუთვნება სკოლისადმი, ჩვენის აზრით, სამართლიანია. აქვე ხაზგასასმელია, რომ მათი უმრავლესობა ინდივიდუალური მიდგომით გამოირჩევა და საკუთარ შემოქმედებაში ეცდება დაძლიოს მასწავლებლის და სახელოსნოს - კულჰაასის და OMA-ს ზეგავლენა, ამიტომ ხშირად, ლოგიკური გადაწყვეტილების საპირისპიროდ, ეცდებიან წავიდნენ იმ პრინციპების წინააღმდეგ, რომელთა დაცვა მათგან მოსალოდნელი უნდა ყოფილიყო. ამ პარადოქსით, ისინი თავად კულჰაასის პარადოქსის - ასიმეტრიული, ანტიმონუმენტური მიდგომა, უარის თქმა კონვენციონალურ, მოსალოდნელ გადაწყვეტაზე - ერთგულნი რჩებიან და შეეცდებიან პოსტსტრუქტურალისტური წინააღმდეგობა, ფრაგმენტირებული სამყაროს მოზაიკური სურათი კიდევ უფრო რთულად აღსაქმელი გახადონ.

წახალისებული და ხელშეწყობილი კულტურული ინტერესით არქიტექტურის მიმართ, ნიდერლანდებში აღმოცენდა არქიტექტორების ისეთი თაობა, რომელთა შემოქმედება ნეომოდერნიზმის ძირითად ბაზად იქცა და ხასიათდება გამომგონებლობით, დინამიური ექსპერიმენტებით, მასალებისა და ფერების უხვი გამოყენებით, რასაც სხვა ევროპელი თუ არაევროპელი ნეომოდერნისტი არქიტექტორებიც აქტიურად იყენებენ.

არქიტექტურაში, ახალ მოდერნიზმს (იგივე ნეომოდერნიზმს), განსხვავებით ადრეული, საწყისი მოდერნიზმისგან, რომელსაც ნეომოდერნიზმი ენობრივად ეყრდნობა აღარ გააჩნია გამოხატვის ერთადერთი სახე. შესაბამისად, მას ვერ ექნება კომპაქტურად ჩამოყალიბებული, მკაფიოდ გამოკვეთილი საერთო გეგმარებითი პრინციპები. ახალი მოდერნიზმი აღარ იზღუდავს თავს რაიმე ერთიანი დოქტრინით და ფორმალური გამოსახულებების მრავალფეროვნებით

გამოირჩევა. ღრმა დაკვირვებით, ადრეულ მოდერნიზმთან მას დღეს საკმაოდ სუსტი ძაფი აკავშირებს.

მაგრამ თუ ერთიანი დოქტრინა, პლატფორმა, ან მანიფესტი არ არის, საერთო ნიშნები მაინც აშკარად ჩანს. ლიტერატურის და ვიზუალურ-გრაფიკული მასალის შესწავლის შედეგად, გამოიკვეთა ნეომოდერნიზმის, კერძოდ კი რემ კულჰაასის, OMA-ს და როტერდამის არქიტექტურული სკოლის გარკვეული მახასიათებლები.

როტერდამული ნეომოდერნიზმი ეწინააღმდეგება გათიშვის და წყვეტის სტრატეგიებს, თუმცა, მეორეს მხვრივ, არც ის გარემო, რაც მას დახვდა, არ ყოფილა ისეთი უნაკლო, რომ მასში შეტანილი ნებისმიერი ცვლილება გაუარესებად აღქმულიყო. ნებისმიერ შემთხვევაში, ახალი პანევროპული არქიტექტურა მიესაღმება მჭიდრო, კოჰერენტულ დაპროექტებას და პრაქტიკას - თეორიული დებატების უნაყოფობის ნაცვლად.

ამ ფონზე როტერდამელმა არქიტექტორებმა განავითარეს პრაგმატული ირონია, რომელიც წარმოაჩენს სოციალურ და დემოკრატიულ ალტერნატივებს, რამაც “შემოსა“ ჰოლანდია ე.წ. “ხალისიანი სიცხადით“. ეს არის შეხედულება, რომელიც “ჰოლანდიურობის“ (“Dutchness“) არსებობის მოლოდინს ქმნის და წარმოშობს რამოდენიმე საკამათო საკითხს, რომელიც განხილულ იქნა ლონდონში, არქიტექტორთა ასოციაციის სემინარზე 1998 წელს. იგი მოიწვია ოლე ბოუმანმა და მსჯელობის საკითხი იყო „არის თუ არა ჰოლანდიურობა არქიტექტურაში?“

დელფტის ტექნიკურ უნივერსიტეტსში ერთ-ერთ სემინარზე კი რემ კულჰაასმა გააკეთა კომენტარი ჰოლანდიური არქიტექტურის ერთ ძალიან მნიშვნელოვან თვისებაზე, რომელიც ჩვენს ყურადღებასაც უნდა იქცევდეს: “ამბიციის ნაკლებობა“, ან როგორც იგი ამბობს, “რედუცირებული ამბიცია“. მან განიხილა, თუ როგორ გადაიქცა მისი პარიზის “*ჟუსიუს*“ ბიბლიოთეკა (ქალაქის მეტაფორა) MVRDV-ს დაგეგმილ ქალაქგარე ოფისად ვილა VPRO-დ და აღნიშნა, რომ შენობამ დაკარგა საფუძველი და გადაიქცა ინტელექტუალურ ოპორტუნზიზმად.

აქედან ჩვენ შეგვიძლია გავაკეთოთ მნიშვნელოვანი, ფუნდამენტური დასკვნა: როტერდამის არქიტექტურულ სკოლას და ზოგადად, თანამედროვე ჰოლანდიურ

ნეომოდერნისტულ არქიტექტურას სხვა ქვეყნებისგან განასხვავებს განსხვავების შესაძლებლობის უარყოფა - ანუ უარი ეროვნულ იდენტობაზე. “ჰოლანდიურობა“ არ არსებობს. უფრო სწორად, მისი განმასხვავებელი თვისება რედუცირებული ამბიციის და ინტელექტუალური ოპორტუნიზმისა, და არა რაიმე ეროვნული კულტურიდან წამოსული პირობა.

თავად კულჰაასის როტერდამული ნეომოდერნიზმი კი ინტელექტუალური პირობაა, რომელიც უკანასკნელი სამი ათეული წლის მანძილზე თანამედროვე არქიტექტურის ყველაზე მძლავრი ნაკადის დინებას განსაზღვრავს. კულჰაასი პოსტმოდერნიზმის ყალბ ისტორიციზმს თავს არიდებს, თუმცა ბოლომდე არ ეხვევა არც დეკონსტრუქციის ფორმალურ თამაშში, რის შედეგადაც გამოკვეთილ პერსონალურ იდიომას აყალიბებს: ახლებურად ახერხებს საქარხნო წარმოების იაფფასიანი მასალების გამოყენებას; ელეგანტური დეტალები მისი მხატვრული იმპროვიზაციის პროდუქტია; ნაცნობი მოდერნისტული სახეები და არქეტიპები ხელმეორე სიცოცხლეს იძენენ და ახალ, მათთვის უჩვეულო და მოულოდნელ ფორმალურ გარემოში იწყებენ არსებობას, და ა.შ. 1950-იანების ურბანიზმიც კი - ინტერნაციონალური სტილის ეს უსასრულოდ მოსაწყენი რუდიმენტი, მის ხელში ფუტურისტებისთვის დამახასიათებელი ხალისით გვიბრუნდება, თუმცა უკვე სრულიად მოკლებულია იმ დროის მიამიტურ რწმენას, რომ არქიტექტურას საზოგადოების გაკეთილშობილება შეუძლია. ხანდახან მას ეგზისტენციალური რომანტიკოსის როლის თამაშის სურვილიც კი ამოძრავებს, და უნდა, რომ დიდი ქალაქის ცხოვრების დრამაც დაგვანახოს, მაგრამ იგი საუკეთესოა წარმოსახვითი სამყაროს სამუშაოდ ვარგისი სქემის ტრანსლირებისას. მისი მონაწილეობით, როტერდამული ნეომოდერნიზმი პოლიტიკურ თამაშებშიც და საკუთარი თავის წარმოჩენის გამჭრიახე სქემებშიც კარგად ვლინდება.

ჰოლანდია და კერძოდ როტერდამი, ნეომოდერნიზმს თავიდანვე გაგებით, მოთმინებით და ყურადღებით მოეკიდა და დღემდე მის ფარგლებში მიმდინარე ყველა ექსპრიმენტის, გამდიდრების ცდების, შემოქმედებითი გადაფასების თუ დივერსიფიცირების ძირითად ასპარეზად რჩება.

როტერდამში ამჟამად მიმდინარე პროცესები და მოქმედი არქიტექტორების ახალი თაობა უდაოდ ბევრს გააკეთებს იმისათვის, რომ ხელახლა დაამკვიდროს ნიდერლანდების გავლენა არქიტექტურის საასპარეზო ველზე.

ქვეთავი სახელწოდებით “OMA და რემ კულჰაასის მიმდინარე მოღვაწეობა” ასახავს უკანასკნელი წლების პროექტებსა და ზოგადად რემ კულჰაასის ფიგურის მნიშვნელობას. კულჰაასის დღევანდელი არქიტექტურის საერთო-ევროპული ორიენტაციის საუკეთესო ილუსტრაცია ის პროექტებია, რომლებიც სხვაზე უკეთ ახდენენ დივერსიფიცირების და ამავე დროს, ნეომოდერნისტული მრწამსის ურყეობის დემონსტრირებას.

საკუთარი რესურსების ჭკვიანური განაწილებით - როგორც საპროექტო და კვლევითი, ისე პროგრამული - რემ კულჰაასი ახერხებს მსხვილი და მასშტაბური დარჩეს, როგორც მცირე პროექტების (ავტობუსის გაჩერება, ერთბინიანი სახლები), ასევე დიდი ურბანული ნამუშევრების (ცათამბრჯენი როგორც კვარტალი, მრავალფუნქციური საზოგადოებრივი ობიექტები, ქალაქების განვითარების გენგეგმები) ფარგლებში. ზომას არ აქვს მნიშვნელობა იმ პირობით, რომ ჩანაფიქრი მაინც დიდია და ყოველთვის უფრო ფართო სურათის - სოციალური, დემოგრაფიული, პოლიტიკური და ისტორიულ-კულტურული გარემოს ნაწილად არის წარმოჩენილი. იგი დღევანდელი კონცეფტუალური არქიტექტურის ჭეშმარიტი ინიციატორი და სულისჩამდგმელია.

რემ კულჰაასის უკანასკნელი წლების მოღვაწეობა უკავშირდება პროექტების სიუხვესა და მისი სტატუსის გლობალურ ხარისხში აყვანას. წლების განმავლობაში მან არაერთხელ დაამტკიცა, რომ მასშტაბი და დაკვეთის ზომა არ არის მისთვის მნიშვნელოვანი, თუმცა “სიდიდის“ თეორიით ინსპირირებული მაინც დიდი ზომის დაკვეთებისკენ იხრება. ზომით, არქიტექტურულ-გეგმარებითი ხასიათით, ურბანული მნიშვნელობით და საერთაშორისო გამოხმაურებით ჩინეთის ცენტრალური ტელევიზიის CCTV-ს შენობა (2002-2012წწ.) ჭეშმარიტად ის მეგასტრუქტურაა, რასაც ერთ შენობად გადაქცეული ცათამბრჯენთა კვარტალი წარმოადგენს. ამერიკის კონტინენტზე ერთ-ერთი

ყველაზე გამორჩეული პროექტი *პოლ მილშტაინის დარბაზი* გახლავთ (2006-2011წწ.). იგი კორნელის უნივერსიტეტის ახალი კორპუსია და მასში არქიტექტურის, ხელოვნების და ქალაქგეგმარების კოლეჯის (AAP) ნაწილი არის განთავსებული. ახლის თანაარსებობა ძველთან და მასთან კავშირის დამყარება რემ კულჰაასს სამშობლოშიც უცდია, სადაც მან ეს მიდგომა მოსინჯა საზოგადოებრივ ფუნქციაში - პროექტში *“ტროას ცხენი”* (Paard van Troje) ჰააგაში 2003წ. საზოგადოებრივ ფუნქციაში დამოუკიდებელი შენობის დაგეგმვისას კულჰაასი მაინც ახერხებს სამეზობლო გარემოსთან ღრმა კავშირის დამყარებას. ეს ნათლად გამოჩნდა *სეულის ნაციონალური უნივერსიტეტის მუზეუმის შენობაში*. რემ კულჰაასი დიდი ხანია წარმატებით მუშაობს მსხვილ ვერტიკალურ ფორმებზეც. მშობლიურ როტერდამში მსხვილ ურბანულ ჩანართად, ჯერ კიდევ 1997 წელს, ჩაფიქრებულია მრავალფუნქციური კომპი “*დე როტერდამი*” (De Rotterdam), შორეული ტაილანდის დედაქალაქში, ბანგკოკში, მრავალფუნქციურ კომპი “*მაჰა ნახონი*“. საცხოვრებელ, საოფისე და მრავალფუნქციურ კომპებთან ერთად OMA-AMO-ს პორტფოლიოში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს კომერციული პროექტები. “*შენც ზენის ბირჟა*” (2013 წელს დასრულდება) მათგან ერთ-ერთ უახლესი და უმსხვილესია. დღეს OMA აზიაში კიდევ ერთ მსხვილ პროექტს ახორციელებს, რომელიც 2014 წლისათვის დასრულდება. ეს არის *ტაიპეის ხელოვნების ცენტრი*. 2011 წელს დასრულდა როტმილდის ბანკის ლონდონური ფილიალის შენობა, რომლისათვის 2012 წელს კულჰაასმა ბრიტანელი არქიტექტორების სამეფო ინსტიტუტისაგან RIBA-საგან ჯილდოც კი მიიღო.

რემ კულჰაასის და OMA-ს არქიტექტურაზე დაკვირვებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ამ გლობალური სტატუსის მქონე არქიტექტორს მოსწონს დუალობა და მოწინააღმდეგე მხარეთა ალიანსი. OMA-ს პროექტირების პროცესი გამჭოლადაა გარღვეული დისიმეტრიებით, რომლებიც ამწვავებენ კონფლიქტურ მოძრაობებს შენობების სხვადასხვა სიბრტყეებს შორის. ისინი თამამად შეგვიძლია მოვიხსენიოთ აუთენტიკურ შედეგებად, რასაც OMA-ს სრულყოფილი, დახვეწილად არტიკულირებული და იდიოსინკრაზიული შენობები რეალურად

წარმოადგენენ. რემ კულჰაასს არქიტექტურა ოპტიმისტურ ტონალობებში შეგნებულად გადაჰყავს, იგი ჩვენს დეზორიენტაციას განგებ ახდენს, ყოველთვის თავგადასავლებით სავსე და სავალდებულოთ ასიმეტრიულია.

საპროექტო საქმიანობის გარდა, რემ კულჰაასი აქტიურად მუშაობს თეორიული მიმართულებითაც. მისი უკვასკნელი წიგნი რომელიც ჯერ დამუშავების პროცესშია იქნება სოფელზე და ერქმევა “სოფელი“ (Countryside).

ამ როტერდამელი არქიტექტორით სხვა ვერავინ იჩენს გამომგონებლობის განუწყვეტელ ჟინსა და ინტელექტუალურ ამბიციას. რემ კულჰაასი თითქოს თავს მოვალედ გრძნობს კონტრ-ინიციატივების ხაზი დაიჭიროს, საკუთარი ინტელექტი შეკითხვების დასასმელად, ეჭვის გამოსათქმელად - მაგრამ არავითარ შემთხვევაში ზეწოლისათვის-გამოიყენოს. ტერმინ “გადატვირთულობის კულტურაზე“ აგვალაპარაკა, 1990-იანებში მანვე, მსოფლიოს მზარდ ურბანულ გარემოში, თანამედროვე მეტროპოლისი სადღაც ლაგოსსა და დუბაის შორის დაგვანახა. რემ კულჰაასისთვის არაფერია შეუძლებელი. შესაძლოა, არქიტექტურაში ორნამენტიც კი დაბრუნდეს? ამას მხოლოდ დრო გვიჩვენებს. აქამდე რემ კულჰაასის და OMA-ს წარმატება სხვა არქიტექტურის პარანოიკულ კრიტიკული მეთოდით ანალიზის, გადახარშვისა და გადამუშავების საფუძველს ეყრდნობა. საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ ასე გაგრძელდება შემდგომშიც. რემ კულჰაასის ახალ მოდერნიზმი დღევანდებლობაზე სხვაზე უკეთ მორგებული - ახლო წარსულის სიძველეა.

დასკვნები

1) წინამდებარე დისერტაციაში განხილული ლიტერატურის შესწავლის საფუძველზე გამოიკვეთა რემ კულჰაასის გავლენა თანამედროვე არქიტექტურასა და ურბანიზმზე, რომელიც ჯერ კიდევ 1978 წელს დაწერილი პირველი და უმნიშვნელოვანესი თეორიული ნაშრომიდან - “შემლილი ნიუ იორკი: მანჰეტენის რეტროაქტიური მანიფესტი“-დან მოდის. ურბანიზმზე საკუთარი

შეხედულებების საფუძველად კულჰაასი მის მიერ აღმოჩენილ “გადატვირთულობის კულტურას” იყენებს. ასევე ძალზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი, რომელიც ამ წიგნში გამოიკვეთა, არის გაჟღერება “სიდიდის” ფარული თეორიისა, რომელიც რემ კულჰაასის შემოქმედების ქვაკუთხედად იქცა: დეტალს აღარ აქვს მნიშვნელობა; შენობის ზომა ჩანაფიქრის სიდიადეს განსაზღვრავს; საბოლოო ჯამში, ზომაც კარგავს მნიშვნელობას მთლიანი, კოჰერენტული, დიდი ჩანაფიქრის წინაშე.

2) რემ კულჰაასის სადიპლომო პროექტამდე ბერლინის კედლის თემაზე, ხუროთმოძღვრება ხაზოვან, შეუვსებელ სხეულებს არ განიხილავდა. პოსტმოდერნიტული ისტორიციზმის გააქტიურების იმ პერიოდში, დამწყებმა არქიტექტორმა დაგვანახა, თუ როგორ შეუძლია ბერლინის კედლის მაგალითს კვლავ დაამტკიცოს, რომ “ნაკლები არის მეტი“, და რომ მასას და ფუნქციას შორის კავშირი გაწყდა. არქიტექტურაში შემოვიდა შინაარსის გადმოცემის მანამდე არნახული მეთოდი, რომელსაც ფორმასთან კავშირი აღარ აქვს და უარს ამბობს არქიტექტურის ჩვეულ გამოხატულებებზე. ბერლინის კედლის პროექტი “არა-არქიტექტურის“ პირველ მაგალითად იქცა.

3) რემ კულჰაასის ადრეულმა განუხორციელებელმა პროექტებმა (ჰააგის პარლამენტის ახალი შენობა და კოეპელის ციხის რეკონსტრუქციის პროექტი), ფუნდამენტური როლი ითამაშა სტრუქტურალიზმის ფილოსოფიის არქიტექტურისადმი მიყენების კრიტიკული ანალიზისა და მისი აზროვნების ახალი წესით ჩანაცვლების საქმეში. კულჰაასისთვის, არქიტექტურის ჭეშმარიტ მიზანს წარმოადგენს არქიტექტურა, რომელსაც შეუძლია მხარი დაუჭიროს და გამოიწვიოს თანამედროვე პირობა, ხოლო 1986 წლის ბილმეერის რეგენერაციის პროექტმა კი ნეომოდერნიზმის იდეოლოგიას ჩაუყარა საფუძველი.

4) თუ თანმიმდევრობით განვიხილავთ რემ კულჰაასის ნეომოდერნიზმის ჩამოყალიბების საფეხურებს, მათში სამ საწყის ზეგავლენას გამოვარჩევთ: მანჰეტენი, ადრეული მოდერნიზმი, და 1970-იანი წლების არქიტექტურა და ურბანიზმი. კულჰაასი პირველი იყო, ვინც დაინახა ომისშემდგომი ნგრევიდან - “სუფთა ფურცლიდან“ (tabula rasa) - აღმშენებლობის პოტენციალი და

ხუროთმოძღვრების დაბრუნების აუცილებლობა ადრეული მოდერნიზმის ჰეროიზმისკენ - იმ სასტარტო პოზიციიდან, როცა არქიტექტურას სოციალურ-ეკონომიკური პირობები წარმოშობდა.

5) რემ კულჰაასის როტერდამული ნეომოდერნიზმი ინტელექტუალური პირობაა. უკანასკნელი სამი ათეული წლის მანძილზე მან ყველა სხვა თეორია და პროგრამა ჩაანაცვლა. ამიტომ მან არსებითად განსაზღვრა თანამედროვე არქიტექტურის ყველაზე მძლავრი ნაკადის დინება. 1975 წელს დაარსებული OMA პოსტმოდერნიზმის ყალბ ისტორიციზმს თავს არიდებს, თუმცა არც დეკონსტრუქციის ფორმალურ თამაშში ეხვევა ბოლომდე, რის შედეგადაც კულჰაასს ეძლევა საშუალება ჩამოაყალიბოს გამოკვეთილი პერსონალური იდიომა: ახლებურად მოახერხოს საქარხნო წარმოების იაფფასიანი მასალების გამოყენება; ელეგანტური დეტალები აქციოს მისი მხატვრული იმპროვიზაციის პროდუქტად; ნაცნობ მოდერნისტულ არქექტიპებს ხელმეორე სიცოცხლე შესძინოს და ახალ, მათთვის უჩვეულო და მოულოდნელ ფორმალურ გარემოში დააწყებინოს არსებობა, და ა.შ. ინტერნაციონალური სტილის უსასრულოდ მოსაწყენი რუდიმენტი - 1950-იანების ურბანიზმიც კი - რემ კულჰაასის ხელში ფუტურისტებისთვის დამახასიათებელი ხალისით გვიბრუნდება, თუმცა უკვე სრულიად მოკლებულია იმ დროის მიამიტურ რწმენას, რომ არქიტექტურას საზოგადოების გაკეთილშობილება მართო შეუძლია. კულჰაასის წყალობით, როტერდამული ნეომოდერნიზმი კარგად ვლინდება პოლიტიკურ თამაშებშიც და საკუთარი თავის წარმოჩენის გამჭრიახე სქემებშიც.

6) 1980-90-იანი წლების OMA-ს პირველ რეალიზაციებზე დაკვირვებით იკვეთება ის არქიტექტურულ-გეგმარებითი მიდგომები, რომლებიც ფორმათა და მოცულობათა სიუხვით გამოირჩევა. ასევე აღსანიშნავია ფერის ფაქტორის წინ წამოწევა. ამ პერიოდის დიდი თუ მცირე პროექტები ხასიათდება ადრეული მოდერნიზმის ვოკაბულარის გამოკვეთილად ასიმეტრიული, ორთოგანულური ბადის ღერძებიდან გადაადგილებულ კომპოზიციასთან შეუღლებით, სადაც ამგვარი სტრატეგიით გამოწვეული სივრცითი კავშირები რთულდება, შინაარსი ღრმავდება და ცხადი - ძნელად ამოსაკითხი ხდება. პოსტმოდერნისტულ ეპოქაში

კვალი, გადაკვეთა და ფენოვანი გადადებები ჩნდება, გარკვეულობის ნაცვლად კი გაურკვეველობაა: აშკარა ფარულმა შეცვალა, ნათქვამი კი ბოლომდე გამოუთქმელმა ჩაანაცვლა. ამის შედეგად, მივიღეთ ადრეული მოდერნიზმის ენის განვითარების გზა, რომელიც ნიდერლანდური და, ზოგადად, ევროპული პოსტსტრუქტურალიზმის სამეტყველო ინსტრუმენტად და OMA-ს მიერ ინიცირებული როტერდამის არქიტექტურული სკოლის გამოხატვის ძირითად ფორმად იქცა.

7) “სიდიდის“ თეორიის ანალიზის შედეგად ცხადი ხდება, რომ კოპლექსურობა, წინააღმდეგობა, ჩანაფიქრის კოჭერენტულობა და თავად „სიდიდე“ რემ კულჰაასის/OMA-ს მიდგომის წინაპირობებია. სიდიდე, თავისი კონტექსტისგან დამოუკიდებლობით, ერთადერთი არქიტექტურაა, რომელიც შეიძლება გადარჩეს და გამოიყენოს გლობალური კონდიცია - “ტაბულა რასა“. არსებითად, სიდიდე მანკეტენიზმია, მანკეტენის გარეშე. ახალი სტრუქტურები, როგორცაა ერთ შენობად გადაქცეული კვარტალი, იძლევა საშუალებას მასში დიდი რაოდენობის პროგრამები განხორციელდეს. ნიდერლანდების საელჩოს შენობა ბერლინში, კაზა დი მუჟიკა პორტუში და სიეტლის ცენტრალური ბიბლიოთეკა კარგად გამოხატავენ “სიდიდის“ თეორიის მთლიანობას და რემ კულჰაასის ურბანიზმს: ქალაქების ქაოტურ, დაუმთავრებელ, დაუკავშირებელ წარსულს ვერ გამოასწორებ, მას შეიძლება მხოლოდ ადეკვატური პასუხი გასცე სიცოცხლისუნარიანი, მჭიდრო, დატვირთული, რთული, კომპლექსური და მრავალფეროვანი შინაარსით აღჭურვილი ახალი ჩანართით.

8) საკუთარი რესურსების ჭკვიანური განაწილებით - როგორც საპროექტო და კვლევითი, ასევე პროგრამული - რემ კულჰაასი ახერხებს მსხვილი და მასშტაბური დარჩეს, როგორც მცირე პროექტების (ავტობუსის გაჩერება, ერთბინიანი სახლი), ასევე დიდი ურბანული ნამუშევრების (ცათამბრჯენი როგორც კვარტალი, მრავალფუნქციური საზოგადოებრივი ობიექტი, ქალაქის განვითარების გენეგეგმა) ფარგლებში. ზომას არ აქვს მნიშვნელობა იმ პირობით, რომ ჩანაფიქრი მაინც დიადია და ყოველთვის უფრო ფართო სურათის - სოციალური, დემოგრაფიული, პოლიტიკური და ისტორიულ-კულტურული

გარემოს - ნაწილად არის წარმოჩენილი. OMA დღევანდელი კონცეფტუალური არქიტექტურის ჭეშმარიტი სულისჩამდგმელია.

9) 1999 წლიდან OMA-ს ბაზაზე ჩამოყალიბებული კვლევითი კომპონენტის-AMO-ს საქმიანობის შესწავლის შედეგად, რომელიც ოპერირებს არქიტექტურისა და ურბანიზმის ფარგლებს გარეთ და იკვლევს მათზე სოციოლოგიის, ტექნოლოგიის, მედიისა და პოლიტიკის ზეგავლენებს, ძნელი სათქმელია, რომ ძველი ევროპის პრობლემების მიმართ ნეომოდერნიზმი უყურადღებოა. განსხვავება ისაა, რომ მიმდინარე არქიტექტურა საზოგადოებრივ მანდატს საგრძნობლად ფართოდ იყენებს, ვიდრე ადრეული მოდერნიზმი. ეს უკანასკნელი საზოგადოებასთან კონფრონტაციაში იყო, ძველის დავიწყება და ახლის შემოღება მის კატეგორიულ იმპერატივად ჩამოყალიბდა. ადრეულ მოდერნიზმს ახასიათებდა ხისტი მიდგომა გაბატონებული საზოგადოებრივი გემოვნებისადმი, მგრძობიარობის ნაკლებობა და აპელაციის დაკარგვა. რაც შეეხება ნეომოდერნიზმს, იგი ამ ყველაფერს მიმართავს საზოგადოების წინაშე მდგარი ამოცანების გადასაწყვეტად და არა კონფრონტაციის გასაღრმავებლად მასთან.

10) ლიტერატურის და ვიზუალურ-გრაფიკული მასალის შესწავლის შედეგად, ნეომოდერნიზმის არქიტექტურის მახასიათებლები, გარკვეული საერთო საოპერაციო პირობები და მოქმედების ტრაექტორიები გამოგვეკვეთა:

- *ნეომოდერნიზმი პლურალისტულია.* იგი აღარ ამბობს უარს იმ მასალებზე და მხატვრულ საშუალებებზე, რომლებიც ადრე აკრძალული და შეზღუდული იყო. ხე, ბუნებრივი ქვა და ბეტონი ერთად მუშაობენ; მონოქრომატულ კომპოზიციაში შევიდა ფერი. გადადინებადი “ზედაპირის არქიტექტურა“ მკაცრ ხაზოვან კომპოზიციაში იჭრება, და ა.შ. პარადიგმის ეს ცვლილება, შესაძლოა, მიმდინარე საუკუნის ყველაზე ცხადი ვიზუალური შედეგია.

- *ნეომოდერნიზმი პარადოქსულია.* იგი არა მხოლოდ პალიმპსესტს, არამედ საკუთარ თავში აღმოჩენილ წინააღმდეგობებს, ორმხრივ დაპირისპირებებს, შინაარსის ბოლომდე გაგების შეუძლებლობას ქმნის. არც ერთ ობიექტს აღარ აქვს ის შიგთავსი, რაზედაც გარეგნობა უნდა მეტყველებდეს. პოსტ და ახალმა მოდერნიზმმა ფუნქციონალიზმი დაასამარეს. მანამდე, ფუნქციონალიზმის

ვალიდურობა კითხვის ქვეშ ჯერ პოსტმოდერნისტულმა ისტორიციზმმა დააყენა. ახალ მოდერნიზმს ეს ექვი აღარ გამოუთქვამს: უბრალოდ, მან ფუნქციონალიზმის დოქტრინის სრული იგნორირება მოახდინა. კომპოზიციის ტექტონიკური კანონზომიერებები ყველა ნაბიჯზე ირღვევა.

- *ნეომოდერნიზმი აღარ ებრძვის წარსულს, არ აცხადებს მის გადადგომას და აღარ გამოწერს ურბანიზმის ახალ რეცეპტებს.* ამიტომ იგი, ერთდროულად, შეიძლება დარჩეს ჰეროიკული და იყოს მოკრძალებულიც. ზომამ და ზომაზე უარის თქმამ ერთ შენობაში შეიძლება მოიყაროს თავი, ნაგებობა კი ქალაქის მიკროკოსმოსად იქცეს.

- *ნეომოდერნიზმი, ისევე როგორც როტერდამის არქიტექტურული სკოლა დღეს დაუბრუნდა ისტორიულ ქალაქს და აღარ ცდილობს მის მოწესრიგებას მექანიკური ქალაქთგეგმარებითი მოდელების დახმარებით.* იგი აღიარებს მის სპონტანურობას, რომელიც ქაოტურ შედეგში გამოხატება; აღარ აკრიტიკებს ურბანიზმს, ხედავს მასში ფორმით სოციალურ, შინაარსობრივად კი სოციალისტური ჩარევების ჰეროიკულ მასშტაბებს და პატივს სცემს მათ, მაგრამ მეტად აღარ გამოიყენებს. იგი დარჩება ძველი ქალაქისა და მასში მოდერნისტული ჩარევების ობიექტური მაყურებელი და ეცდება ოპერირება მათში მოახდინოს: მზადაა უახლეს ბინათმშენებლობებში სათვისტომოები გაითვალისწინოს და თავშესაფარში ცხოვრების ღირსეული პირობები შექმნას.

- *ნეომოდერნიზმი პოსტმოდერნიზმის მკაფიო გამოხატულებაა.* მასსავით, იგი საზოგადოების მიერ დასმულ შეკითხვებზე არაერთმნიშვნელოვან პასუხებს გასცემს. არქიტექტურაში იგი დაუსრულებელის, არასტაბილურის, ფრაგმენტულის სტრატეგიებს მიმართავს და მოძრაობის მეტაფორული ინტერპრეტაციებიდან, დინამიზაციის ახალ მეთოდებზე გადადის.

- *ნეომოდერნიზმი უარს აცხადებს ობიექტების ერთმანეთთან დაკავშირების ტრადიციულ მოდელებზე და სტილის გამოცნობის შეუძლებლობას ქმნის.*

11) ზემოთხსენებულიდან გამომდინარე შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ როტერდამის ნეომოდერნიზმი, განსხვავებით ადრეული მოდერნიზმისაგან, ეწინააღმდეგება ისტორიულ გარემოსთან გათიშვის და წყვეტის სტრატეგიებს;

მეორეს მხვრივ, ის გარემო, რომელიც მას დახვდა, არ ყოფილა ისეთი უნაკლო, რომ მასში შეტანილი ნებისმიერი ცვლილება საზოგადოებას მის გაუარესებად აღექვა. ნებისმიერ შემთხვევაში, კულჰასით ინსპირირებული პანევროპული არქიტექტურა მიესაღმება ინტენსიურ, მჭიდრო, კოჰერენტულ დაპროექტებას და პრაქტიკას - თეორიული დებატების უნაყოფობის ნაცვლად.

12) იმის გამო, რომ 1990-იანი წლებიდან OMA-ს საკულტო სტატუსი უკვე მოპოვებული აქვს, მასში მუშაობას იწყებს ძალიან ბევრი დღეისთვის უკვე მოწინავე როტერდამელი არქიტექტორი. რემ კულჰასის შეგირდებს, მოწაფეებს, თანამოაზრეებს და სხვა მასთან სიახლოვეში აღზრდილ კოლეგებს ახასიათებთ თვისებები, რომელთა გამოვლენით ჩვენ ერთიან როტერდამის არქიტექტურულ სკოლის იდენტიფიცირებას ვახდენთ. ამ სკოლის მოწაფეთა და მონაწილეთა კონკრეტულ მიდგომებში, რა თქმა უნდა, განსხვავება ბევრია, თითოეულს დამახასიათებელი ხელწერა აქვს, მაგრამ ისინი მაინც ექცევიან ერთ ლოგიკურ სტრუქტურაში, რომლის შიგნითაც ნატიფი კომპოზიცია ხშირად უპირისპირდება უწყსრიგობის პრინციპებს.

13) წინამდებარე დისერტაციაში არსებულ მიმოხილვაზე დაყრდნობით შეგვიძლია ჩამოვაცალიბოთ, რომ მიდგომათა მრავალფეროვნებით გამორჩეულ როტერდამის არქიტექტურული სკოლის წევრების ნახელავს რამდენიმე გამოკვეთილი არქიტექტურულ-გეგმარებითი, ფორმალური, ტიპოლოგიური თუ სტრუქტურული ნიშანი აერთიანებს:

- ფერის ფაქტორის აქტივაცია.
- შემინვა ჩარჩოს გარეშე – უჟანგავი ფოლადის ქანჩებით დამაგრებული, მინის ფურცლებისგან შემდგარი კედლები, ან კიდევ “*სიგრემ-ბილდინგის*“ მის-იანური შემინული ფარდა-კედლის რეინკარნაცია ახალ ტექნოლოგიურ ფორმატში.
- გლუვი, პრიალა ან, პირიქით, შეგნებულად სხვადასხვა მოტივების შენობის პანელებზე ან მინებზე გადაყვანა.
- ფორმალური პლურალიზმი - ბუმტების, ღრუბლების, წვეთების, და ყველა სხვა სახის მოულოდნელი შეხნიქილი/გამობერილი, მრუდხაზოვანი ფორმების

გაჩენა, და მათი მშვიდობიანი თანარსებობა მკაცრად ორთოგონალურ/ირიბ ზადებთან - ან მათი დამოუკიდებელი არსებობა.

14) შეიძლება ითქვას, რომ რემ კულჰაასი და მისი როტერდამელი კოლეგები ფიქრობენ, რომ განვითარების სტიმულირება შეიძლება მხოლოდ მორფოლოგიური, ტიპოლოგიური და კონტექსტუალური საკითხების ინტენსიური შესწავლით. ამ ყველაფრის ფონზე რემ კულჰაასმა და როტერდამის არქიტექტურულმა სკოლამ მიმდინარე კულტურული დისკურსის ნეომოდერნისტული მიმართულების ადგილი მკაფიოდ განსაზღვრა.

15) როტერდამის არქიტექტურულ სკოლას და ზოგადად, თანამედროვე ჰოლანდიურ ნეომოდერნისტულ არქიტექტურას სხვა ქვეყნებისგან განასხვავებს განსხვავების შესაძლებლობის უარყოფა - ანუ უარი ეროვნულ იდენტობაზე. “ჰოლანდიურობა“ არ არსებობს. უფრო სწორად, მისი განმასხვავებელი თვისება რედუცირებული ამბიცია და ინეტელექტუალური ოპორტუნიზმია, და არა რაიმე ეროვნული კულტურიდან წამოსული პირობა. ნიდერლანდური ნეომოდერნიზმის დღევანდელი ეტაპი გამოირჩევა იმით, რომ იგი არ ატარებს ეროვნული თავისებურების რაიმე ნიშანს.

16) დაკვირვების შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ პარადოქსი და მოულოდნელობა რემ კულჰაასის, OMA-ს და როტერდამის არქიტექტურული სკოლის სასიცოცხლო პირობაა. იგი მრავალნაირად არის გამოხატული: მინის და რკინაბეტონის იდეალიზაცია, ამავე დროს მისი გამოყენება აგურთან, ქვასთან და ხესთან ერთად; არქიტექტურული და კონცეფტუალური ჩანაფიქრის სიდიადე, ობიექტის რეალური ზომის მიუხედავად; მსხვილი მასშტაბის ანტიდიდაქტიკურობა შიგთავსის გამჟღავნების აუცილებლობისგან გამოცლილი ფასადი, რომელიც ინტერიერს უარყოფს; ნატიფი კომპოზიცია, დაპირისპირებული უწყესრიგობასთან და ა.შ. რემ კულჰაასისთვის არაფერია შეუძლებელი. მისი ახალი მოდერნიზმი, სინამდვილეში დღევანდელობაზე სხვაზე უკეთ მორგებული - ახლო წარსულის სიძველეა.

რეკომენდაციები

პირველი რეკომენდაცია: გამომდინარეობს “სუსტი არქიტექტურის“ ფენომენის ერთ არქიტექტურულ პლატფორმაში, ორი საპირისპირო პოზიციის თანაარსებობიდან, რაც შედეგია წმინდათ კულჰასისეული დიქტომიისა, რომელიც უარს აცხადებს გააკეთოს სტილის საბოლოო არჩევანი. რეკომენდირებულია, რომ თანამედროვე ქართულმა არქიტექტურამ, რომელიც ჯერ კიდევ ვერ გაერკვა საკუთარ სტილში და ვერ წარმოიდგინა, რომ მიმართულების არჩევა საჭირო აღარ არის, უკან ჩამოიტოვოს იდეოლოგია, შეისწავლოს სოციალურ-პოლიტიკური პირობები, ორგანიზაციებისა და სახელმწიფოს მოთხოვნები, და უბრალოდ მოუყენოს ისინი ქართული არქიტექტურის პროგრამული ამოცანის ჩამოყალიბებას. ქართული არქიტექტურა დღეს, ხშირ შემთხვევაში ბრმად მიჰყვება უგემოვნო დამკვეთის ზედაპირულ, დამაბნეველ სურვილებს. არის სხვა გამოცდილებაც - როცა ის ამაოდ ეცდება მოახდინოს საკუთარი პოზიციის იდენტიფიცირება. ორთავე შემთხვევაში, ჯერ არსად სჩანს თანამედროვე ქართული არქიტექტურის დამოუკიდებელი სახე.

მეორე რეკომენდაცია: არქიტექტურული ჩანაფიქრის სიდიადის ცნებიდან გამომდინარეობს, საიდანაც ქართული არქიტექტურისთვის სასარგებლო დასკვნა შეიძლება გამოვიტანოთ: შემდგომში თავიდან ავიცილოთ ისტორიული ქალაქების ცენტრების “რეკონსტრუქციის“ ზედაპირული ფორმები; მომავალში შევეცადოთ ჩამოვყალიბოთ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზონებისათვის ცხადი გენგეგმები, რომელშიც ადრეული მოდერნიზმის ჰეროიზმი მჭიდროდ გადაიკვეთება ურბანული ცხოვრების დაუგეგმავ ასპექტებთან, სადაც არ დაიკარგება ქალაქგეგმარებითი ჩანაფიქრის სიდიადე; შევაჩეროთ ათენის ქარტიის უკრიტიკოდ მიღებული გადმონაშთების რეალიზაციის მცდელობები, როგორცაა, მაგ., თბილისის ზღვაზე 126-ათასიანი დასახლების მშენებლობა, რომლის სოციალისტურ ურბანულ ფორმას ჩინური კაპიტალისტური შინაარსი ავსებს.

და ბოლოს, მესამე რეკომენდაცია: საქართველოში უნდა შეიქმნას საჯარო არქიტექტურული კრიტიკის მუდმივმოქმედი პლატფორმა და წახალისდეს რეგულარული და ორენოვანი პროფესიული არქიტექტურული პუბლიკაციები; ჩვენ სწრაფად უნდა ავითვისოდ ახალი საინფორმაციო საშუალებები, ორიენალები დაუპირისპიროთ რუსულენოვან წყაროებს, ყველაზე მნიშვნელოვანის თარგმნა მოვახდინოთ (ჩვენის აზრით, ამ დისერტაციის დანართებში მოყვანილი რემ კულჰაასის თეორიული ნაშრომების მოკლე ვერსიები, ქართულენოვან არქიტექტურულ ლიტერატურას გააამდიდრებენ) და რაც მთავარია, ხელი შევუწყოთ თანამედროვე ქართული არქიტექტურული ჟურნალის პუბლიკაციას. სწორედ ეს უკანასკნელი უნდა გახდეს დისკურსის პლატფორმა არქიტექტურაში მიმდინარე ცვლილებების და ქართული არქიტექტურის მდგომარეობის შესახებ.

ინფორმაცია ნაშრომის აპრობაციის შესახებ

ნაშრომი აპრობირებულია შემდეგ კონფერენციებსა და სემინარებზე:

ამერიკისმცოდნეობის XI ყოველწლიური საერთაშორისო კონფერენცია-“ამერიკა და ამერიკული ღირებულებები“. 13-15 მაისი, 2010, თსუ, თბილისი;

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი 78-ე სამეცნიერო-ტექნიკური კონფერენცია. 2010, სტუ, თბილისი;

სტუ არქიტექტურის, ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის სემინარი. “რემ კულჰაასის შემოქმედების დასაწყისი: მწერალი, მკვლევარი, არქიტექტორი და ურბანისტი“. 15.02.2011, თბილისი;

სტუ არქიტექტურის, ურბანისტიკის და დიზაინის ფაკულტეტის სემინარი “OMA და როტერდამის სკოლის ჩამოყალიბება“. 10.01.2012, თბილისი;

გამოქვეყნებული ნაშრომების სია

ი.წულაძე “ნეომოდერნიზმის იდეოლოგიური ბაზა, ევროპული არქიტექტურის ტრანსფორმაცია“. თბილისი. სტუ. “განათლება“, #3, 2011. გვ. 193-197;

ი.წულაძე “როტერდამის არქიტექტურული სკოლა“. თბილისი. სტუ. “განათლება“, #2(5), 2012. გვ. 237-243;

ი. წულაძე “რემ კულჰაასის “შემლილი ნიუ იორკი: მანჰეტენის რეტროაქტიური მანიფესტი“. თბილისი. თ.ს.უ. ამერიკის შესწავლის ინსტიტუტი. “ამერიკის შესწავლის საკითხები“ #6

Abstract

The present dissertation attempts to draw a comprehensive review of Rem Koolhaas' conceptual, architectural and written work from a specifically Georgian perspective. The leading Dutch architect and, broadly, an European cultural phenomenon, Rem Koolhaas had successfully revived early modernist architecture and brought it to the diversity of the current international scene, encouraging what has been called New Modern, or Neomodern. In architecture, Neomodern has gone as far as even being qualified, by some, as a style. The signs of this style are, among other subjects, reviewed in this dissertation and an attempt of their qualification is one of the initial goals the author wants to meet in this study.

In the first part of this dissertation we, after outlining the general background of modern Dutch urbanism, and following Koolhaas from the early years as a journalist, screenwriter and publisher up to the present times, shall try to determine the influences, and crystallize the conditions leading to his intrinsically neomodern status of "world architect". Rem Koolhaas is the most important figure in architecture of Neomodernism, the author of its essential theoretic code which does not have a form of a comprehensive manifesto or a categorical character that distinguishes early Modernist doctrines. Since the 1970s Koolhaas' series of publications and projects gradually introduce what we now call "The Rotterdam Architectural School" which laid the foundations for the Neomodernism in architecture. In particular, we will review his seminal early books "Delirious New York: A Retroactive Manifesto for Manhattan" and "S,M,L,XL", and a wide variety of initial projects ranging from an AA diploma thesis on Berlin Wall, to series of private houses.

In a second part, we will attempt to describe Rem Koolhaas' main instruments of practical work, the OMA (Office for Metropolitan Architecture) he founded in 1975 with Madelon Vriesendorp, Elia and Zoe Zenghelis, and in 1999 the AMO, a research institute, through which he laid the grounds for what we call the Rotterdam Architectural School and introduced a number of young colleagues who later became leading exponents of the style adopted by the School and spread it to the worldwide architecture community. By introducing some of OMA/AMO main past and present collaborators, describing the characteristics of their works, pinpointing common grounds for the foundation of modern European design, and using current theoretical frameworks, we will try to assess Rem Koolhaas' and the Rotterdam Architectural School position within the characteristics of neomodern architecture. Book reviews will include "Lagos", "Content", "Harvard Design Guide to Shopping", projects range from Seattle Library and Casa de Musica, to CCTV Beijing and Milstein Hall. This will be followed by an outlook towards most recent cultural invasions of OMA/AMO such as Prada or Roadmap Europe 2050, based on critics' evaluations and our own views.

Finally, to our knowledge for the first time, we will try to apply our findings to the contemporary Georgian local architectural landscape: by critically analyzing relevant Georgian projects, evaluating influences, advising urban planners and architects, and by doing so, to open additional windows to an important trend for the Georgian culture.

For architectural criticism in Georgia, as well as for current practice of Georgian architecture, a deep study of Rem Koolhaas and Rotterdam Architectural School provides a fundamentally important opportunity to take part in contemporary architectural discourse and evaluate their role in formation, development and diversification of modern architectural culture.